

Krystyna Bielawska-Jackowska

Udział kobiet adwokatów w pracach Ligi Kobiet

Palestra 13/9(141), 61-66

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w zakresie przekraczającym zasądzoną część roszczenia — powinno by się zawsze znajdować w sentencji wyroku. Wówczas wniosek o uzupełnienie wyroku (lub o wytoczenie nowego powództwa) byłby naturalną konsekwencją braku takiego stwierdzenia, a więc niezajęcia przez sąd wyraźnego stanowiska co do ewentualnych dalszych części roszczenia. Proponowaną jednolitość w orzekaniu można by osiągnąć przez uchwalenie w tym zakresie wytycznych Sądu Najwyższego²⁴. Wydaje się jednak, że takie rozwiązanie nie szłoby po linii reprezentowanej obecnie w judykaturze, a zmierzającej do jak najszerzego wykorzystania drogi uzupełniania wyroków, wskazanej w § 1 art. 351 k.p.c.

Drugie rozwiązanie będzie zmierzać do uzyskania jednolitości w rozwiązywaniu powstających trudności przez danie szerszych uprawnień sądowi rewizyjnemu. Wydaje się, że można by uniknąć obecnych trudności, gdyby przyjąć rozszerzenie zawartych w art. 384 k.p.c. uprawnień sądu rewizyjnego w stosunku do współuczestników materialnych i danie mu prawa rozpoznawania spraw w stosunku do wszystkich tych współuczestników w pełnym zakresie,²⁵ a nie tylko na ich korzyść. Takie rozwiązanie²⁶ pozwoliłoby sądowi II instancji naprawić od razu błędne orzeczenie sądu w stosunku do wszystkich współuczestników, których odpowiedzialność jest oparta na tej samej podstawie faktycznej i prawnej. Byłoby więc to rozwiązanie dalszym krokiem do pełnej realizacji zasady prawdy obiektywnej²⁷ i do odformalizowania postępowania.

²⁴ Izba Karna SN uchwaliła tego rodzaju zasadę prawną w sprawie VI KO 14/64 (uchwała nie ogłoszona), cyt. tu wg S. Kalinowskiego i M. Siewierskiego: *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1966, s. 945.

²⁵ W prawie radzieckim powyższy problem nie istnieje, ponieważ sąd II instancji rozpatruje każdą sprawę w pełnym zakresie. Por. K. S. Judelson: *Sowietskij graždanskij process*, Moskwa 1956, s. 341 i n.; A. F. Klejzman: *Sowietskij graždanskij process*, Moskwa 1954, s. 276.

²⁶ Byłby to w pewnym zakresie powrót do sformułowania dawnego art. 381 k.p.c. Por. w tej kwestii S. Hanaušek: *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 124.

²⁷ J. Jodłowski: *Referat sprawozdawczy Sejmowej Komisji Wymiaru Sprawiedliwości*, Warszawa 1964, s. 18.

KRYSTYNA BIELAWSKA-JACKOWSKA

Udział kobiet adwokatów w pracach Ligi Kobiet

Problem feminizmu nie traci na aktualności, tyle że coraz to inne wyznaczniki określają jego kształt. Niedawno na łamach „Polityki” (nr 27/644 z dnia 5 lipca 1969 r.) Jerzy Urban ogłosił „Wyznania antyfeministy”, ściągając na swą głowę gromy koleżanek po piórze (Wiesława Grochola i Anna Tatarkiewicz). Problem więc istnieje i od czasu do czasu eksploduje. A kobieta pracuje i rodzi dzieci. Jedno i drugie jest ważne, a interesy — nieantagonistyczne. Poszukuje się więc coraz lepszych, harmonijnych rozwiązań.

Na tej glebie w nowym ustroju społeczno-politycznym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wyrosła także Liga Kobiet. Był to sierpień 1945 roku, a dnia 6 listopada tegoż roku nowa organizacja pod nazwą „Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet” została wpisana do rejestru stowarzyszeń i związków w Warszawie pod kolejnym nr 35. Po paroletniej działalności Liga Kobiet rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 9 września 1949 r. (Dz. U. Nr 51, poz. 385) została zaliczona do stowarzyszeń wyższej użyteczności. Statut Ligi Kobiet był trzy razy nowelizowany. Ostatnio rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1967 r. (Dz.U. Nr 13, poz. 57) został nadany organizacji nowy statut, ogłoszony jako załącznik do zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 kwietnia 1967 r. (Mon.Pol. Nr 26, poz. 121).

Zadania były ogromne — na miarę czasu i celu. Kraj, zrujnowany wojną i wyniszczającą okupacją pięcioletnią, wymagał jak najszybszej odbudowy. Brakowało mężczyzn — tyłu z nich na różnych frontach zginęło za ojczyznę. Pozostały okaleczone rodziny bez ojców, synów czy mężów. Danina krwi kobiet (pomijając tu zagadnienia zupełnej eksterminacji obywateli polskich narodowości żydowskiej) była znacznie mniejsza. Kobiety więc stanęły gremialnie do pracy poza własnym gospodarstwem domowym.

Dowody swej działalności dawały już one podczas okupacji. Ale wtedy chodziło tylko o przetrwanie. Odzyskana niepodległość zaś wołała o rozwój, o dynamiczny rozwój gospodarczy, społeczny i polityczny. Obok różnorodnej akcji organizowania w tym pierwszym okresie pomocy materialnej dla szczególnie potrzebujących rodzin, Liga Kobiet objęła przewodnictwo ruchu kobiecego w kraju, prowadząc szeroko pracę ideowo-wychowawczą, inicjując i organizując różne formy szkolenia kobiet, broniąc praw i interesów ogółu kobiet w mieście i na wsi oraz dążąc do podniesienia kultury życia rodzinnego.

W miarę upływu lat powstawały stopniowo nowe instytucje i organizacje społeczne, nierzadko właśnie z inicjatywy Ligi Kobiet, jak np. instytucja opiekunów społecznych, Towarzystwo Świadomego Macierzyństwa, Polski Komitet Pomocy Społecznej, które częściowo przejmowały poszczególne gałęzie działalności Ligi Kobiet. Obecnie Krajowa Rada Kobiet jest reprezentantką wszystkich organizacji kobiecych, w tym także Ligi Kobiet, nadal najliczniejszej.

W szeregach Ligi Kobiet nie mogło zabraknąć prawniczek, a wśród nich — adwokatek. Zaczęło się od poradnictwa, które rozwinęło się żywiołowo i wkrótce zostało ujęte w formy organizacyjne poradni prawno-społecznych. Bardzo prędko wyłoniła się potrzeba popularyzacji nowych przepisów prawa w szerokich kręgach społeczeństwa kobiecego. Jednocześnie zaś coraz wyraźniej wyłaniał się obowiązek włączenia się do uczestnictwa w wielkich pracach kodyfikacyjnych i przedstawienia poglądu organizacji na realizację zasady równouprawnienia kobiet, na potrzebę ochrony ich w pracy, na nowy model życia rodzinnego i na wiele innych problemów z tym związanych.

Według ostatnich danych statystycznych (na dzień 31.XII.1968 r.) w 294 poradniach prawno-społecznych Ligi Kobiet pracuje 1678 prawników. Najliczniejszą grupę stanowią adwokaci. Jest ich 851, w tym 167 mężczyzn (Katowice, Wrocław i woj. warszawskie). W dalszej kolejności idą: sędziowie — 343 osoby, radcowie prawni — 194, prokuratorzy — 157; pozostałe osoby wykonują różne zawody bądź też są już na rencie.

Diżury w poradniach prawno-społecznych (raz na tydzień około 2 godzin) pełnią nieomal wyłącznie adwokaci z pomocą aktywistek społecznych, wykonujących czynności ewidencyjne i kancelaryjne. Usługi prawne świadczone są bezpłatnie.

Z pomocy poradni korzystają głównie kobiety znajdujące się w trudnych warunkach materialnych. Przeważają sprawy alimentacyjne, których ciągle jest dużo. Mniej zgłoszeń jest w sprawach rozwodowych, wykonywania władzy rodzicielskiej bądź sprawowania opieki nad dzieckiem, w sprawach rentowych, ze stosunku pracy itp. Istnieje i przestrzegany jest odpowiedni podział czynności (m.in. usług prawnych) pomiędzy Ligą Kobiet, Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, Polskim Komitetem Pomocy Społecznej i Społecznym Komitetem Przeciwalkoholowym. Oprócz udzielania porad prawnych redaguje się w poradni pozwы o alimenty, rozwód, skargi do okręgowego sądu ubezpieczeń społecznych i inne pisma procesowe oraz podania do władz administracyjnych i do prokuratur.

Zastępstwa sądowe z ramienia Ligi Kobiet na zasadzie art. 61 k.p.c. bądź z mocy bezpośredniego pełnomocnictwa osoby zainteresowanej, ale na podstawie pisma polecającego Ligi Kobiet, są zupełnie sporadyczne. Mają one miejsce tylko w wyjątkowych wypadkach, a więc np. wtedy gdy chodzi o pomoc głuchoniemej matce małoletnich dzieci w uzyskaniu rozwodu z mężem odbywającym karę więzienia za przestępstwo z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu lub o pomoc wiekowej matce w uzyskaniu alimentów od dzieci albo o obronę opuszczonej przez męża kobiety, która usiłowała zatruć gazem siebie i czworo małoletnich dzieci, itp.

Popularyzacja prawa zaczęła się od pogadań dla kobiet w różnych zakładach pracy. Pogadanki odbywały się zazwyczaj w czasie tzw. styku zmian i ściągały audytoria kilkudziesięciosobowe. Niewyczerpanym tematem było i pozostało do dziś prawo rodzinne. Nowy model rodziny, alimenty, ich wysokość i egzekucja, ustalenie ojcostwa, podstawy rozwodu, odpowiedzialność za długi współmałżonka (w tym także za rachunki izby wytrzeźwień), koszty sądowe i grzywny — budzą stale niesłabnące zainteresowanie. Wyższą formą akcji popularyzatorskiej jest udział prawniczek w szkoleniu aktywu społecznego Ligi Kobiet na systematycznie urządzanych kurso-konferencjach.

Szerzenie kultury prawnej wymaga poszukiwania słuchaczy we właściwych środowiskach oraz stałego urozmaicania form popularyzacji prawa. W ten sposób prelegentki Ligi Kobiet trafiły do urzędów stanu cywilnego z pogadankami dla narzeczonych na temat prawa małżeńskiego (nazwisko żony i dzieci, ustrój majątkowy małżeński, stanowisko kobiety w rodzinie). Dociera się też do starszych klas średnich szkół zawodowych z prelekcjami na temat zwalczania chuligaństwa i alkoholizmu.

Odczyty wzbogaca się projekcjami filmowymi na wybrany temat. Filmy krótkometrażowe obrazujące np. los opuszczonych dzieci („Azył”, „Sami na świecie”), wyświetlone przed prelekcją, podnoszą wrażliwość słuchaczek i pozwalają im lepiej zrozumieć uregulowania ustawowe. Koleżanki z Krakowa wspólnie z miejscowym Okręgiem ZPP sięgnęły do filmów również długometrażowych (np. „Odwiedziny prezydenta”), aby na tym tle omówić rozwody i sytuację dziecka w rodzinie rozbitej. Koleżanki-prawniczki z Krakowa urządziły również kilka konkursów na temat znajomości prawa rodzinnego. Ta quizowa forma popularyzacji prawa okazała się doskonałym środkiem dydaktycznym, który chyba szybko znajdzie zastosowanie w innych terenowych poradniach prawno-społecznych.

Dnia 30 września 1959 r. powstała przy Lidze Kobiet Sekcja Kobiet Prawników, która do swych pierwszoplanowych zadań zaliczyła:

- 1) badanie zagadnień prawnych dotyczących kobiety, dziecka i rodziny oraz wysuwanie postulatów w tym zakresie na wniosek Zarządu Głównego Ligi Kobiet;

- 2) ocenę projektów ustawodawczych normujących sytuację kobiety, dziecka i rodziny;
- 3) współpracę i wymianę doświadczeń z międzynarodowymi organizacjami kobiet-prawników oraz z organizacjami o pokrewnych celach.

W chwili powstania Sekcji liczyła ona 36 członkiń z całego kraju. Żywo odczuwana potrzeba integracji kobiecego środowiska prawniczego spowodowała szybki wzrost liczebności Sekcji oraz konieczność zorganizowania jednostek terenowych, co nastąpiło — na podstawie odpowiedniej zmiany regulaminu — dnia 13 czerwca 1964 r. Na dzień 31 grudnia 1968 r. Sekcja liczyła 446 członkiń, a w tej liczbie: sędziów — 50%, adwokatów — 25%, radców prawnych — 10%, prokuratorów — 8%. Pozostała 7%-ową grupę stanowią notariusze, arbitrowie, pracownice naukowe, dziennikarki i pracownice administracyjne.

Sekcja Kobiet Prawników powstała w okresie intensywnych prac legislacyjnych nad kodeksem cywilnym, nad wyodrębnionym z tegoż kodeksu kodeksem rodzinnym i opiekuńczym oraz nad kodeksem postępowania cywilnego. Projekty tych wielkich aktów ustawodawczych były przedmiotem wielu referatów i dyskusji na zebraniach Sekcji. Wyłonione wnioski dały podstawę Zarządowi Głównemu Ligi Kobiet do przedstawienia stanowiska bądź poglądu organizacji na szereg zagadnień, takich jak np. prawo wyboru nazwiska przez mężatkę, podniesienie granicy wieku mężczyzny wymaganej do zawarcia związku małżeńskiego, podkreślenie zasady trwałości małżeństwa, oparcie rozwodu przede wszystkim na zasadzie rekryminacji, niezbędność posiedzeń pojednawczych przed wszczęciem postępowania sądowego o rozwód, zasada zasądzania w wyroku orzekającym rozwód kosztów procesu od powoda uznanego za wyłącznie winnego rozkładu pożycia małżeńskiego, dopuszczalność udziału pełnomocników stron w posiedzeniach pojednawczych w sprawach rozwodowych, niedopuszczalność dowodu z zeznań dzieci do lat 16* w procesie rozwodowym rodziców na okoliczność ich pożycia, włożenie obowiązku — na organy MO — ustalania adresu i miejsca pracy dłużnika alimentacyjnego, przeciwko któremu została wszczęta egzekucja, włożenie obowiązku — na zakłady pracy — umieszczania wzmianki o egzekucji alimentów z wynagrodzenia na świadectwie pracy zwalniającego się z pracy dłużnika, wprowadzenie instytucji przysposobienia anonimowego. Nie sposób tu wyliczyć wszystkich opracowanych zagadnień. Te z nich, które zostały wyliczone, mają charakter jedynie przykładowy.

W tym czasie wyłaniała się również inna problematyka, mianowicie z zakresu prawa pracy i ubezpieczenia społecznego. Chodziło więc o rozwiązanie takich zagadnień, jak: konieczność pewnego ograniczenia swobody rozwiązywania umów o pracę, godzącej szczególnie w pracujące matki, postulat bezpłatnego urlopu po wyczerpaniu urlopu macierzyńskiego, kwestia rozszerzenia koła osób uprawnionych do renty rodzinnej i złagodzenie warunków do jej uzyskania, problem włączenia choroby zylaków do wykazu chorób zawodowych i wprowadzenie odpowiedniego ubioru ochronnego (pończochy, obuwie), kwestia sposobu obliczania wartości wynagrodzenia w naturze dla celów ubezpieczenia społecznego, potrzeba objęcia ubezpieczeniem społecznym instruktorek gospodarstwa domowego, odpowiedzialność młodocianych. Poza tym wyłonił się też problem przestępstwa przeciwko rodzinie i młodzieży w pierwszym projekcie kodeksu karnego.

Sekcja opiniowała projekty różnych aktów prawnych nadsyłanych do Zarządu Głównego Ligi Kobiet w toku ich merytorycznego uzgadniania, m.in. projekt prawa o ustroju adwokatury, wypowiadając się za złagodzeniem przepisu o niedo-

* Art. 430 k.p.c. przyjął następnie granicę do lat 17.

puszczalności wykonywania zawodu adwokata, jeżeli współmałżonek pełni funkcje sędziowskie lub prokuratorskie.

Sekcja jest członkiem Międzynarodowej Federacji Kobiet Zawodów Prawniczych, której siedziba mieści się w Paryżu (Fédération Internationale des Femmes des Carrieres Juridiques). W Radzie Federacji zasiadają trzy członkinie naszej Sekcji: przewodnicząca Sekcji, sędzia SN Zofia Wasilkowska, która wchodzi również do Prezydium Rady Federacji jako wiceprzewodnicząca, radca ministra Maria Regent-Lechowicz, wiceprzewodnicząca Sekcji, oraz radca Urzędu Rady Ministrów Alina Gajowniczek, członek prezydium zarządu Sekcji. Federacja odbywa swe kongresy co trzy lata. W 1967 r. kongres taki z ogólnym tematem: „Rodzina współczesna i jej ochrona prawna” miał miejsce w Warszawie pod protektoratem Ministra Sprawiedliwości prof. dra Stanisława Walczaka. Kongres został zorganizowany przede wszystkim przez Sekcję Polską przy wielostronnej pomocy Zarządu Głównego Ligi Kobiet. Szczegółowe sprawozdanie z kongresu było opublikowane na łamach „Palestry” w numerze 9/117 z września 1967 r.

Sekcja bierze intensywny i systematyczny udział w pracach Federacji, może też poszczycić się tutaj sukcesami, wyrażającymi się w przyjmowaniu przez Federację rezolucji zbliżonych do rozwiązań prawa polskiego.

W czerwcu 1962 r. Sekcja zorganizowała w Warszawie seminarium polsko-węgierskie na temat rozwodów. Podstawą dyskusji były referaty polski i węgierski, obydwa opierające się na analizie około 500 spraw rozwodowych. Seminarium dysponowało również statystyką Ministerstwa Sprawiedliwości oraz wynikami opracowanej przez Sekcję specjalnej ankiety na temat przyczyn rozwodu. Ankieta była opublikowana w tygodniku „Zwierciadło”, a jej wyniki zostały opracowane przez socjologów z Zakładu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Corocznie Sekcja ma okazję gościć prawniczki cudzoziemki, które chętnie nawiązują w Polsce osobiste kontakty z Sekcją, umożliwiające cenną wymianę wzajemnych doświadczeń.

W dniach 7 i 8 czerwca 1969 r. odbyło się w Warszawie zebranie sprawozdawczo-wyborcze Sekcji, które ze względu na mały jubileusz 10-lecia Sekcji miało uroczysty charakter. W części oficjalnej wzięli udział: przewodnicząca Krajowej Rady Kobiet i Zarządu Głównego Ligi Kobiet Maria Milczarek, wiceprzewodnicząca zarządu głównego LK Zofia Szydłowska, Sekretarze tegoż zarządu Weronika Jackowska i Melania Mroczek-Szymańska oraz przedstawiciele zarządu głównego Zrzeszenia Prawników Polskich: prof. dr Zbigniew Resich, adw. Paweł Aślanowicz oraz prok. Zygmunt Zwolak. Z ramienia Wydziału Administracyjnego KC PZPR uczestniczył sędzia Jan Żak, a z ramienia CK Stronnictwa Demokratycznego dyr Józef Boberski.

Szczegółowe sprawozdanie z działalności Sekcji wygłosiła sekretarz Zarządu, radca URM Alina Gajowniczek. Na szczególne podkreślenie zasługują nowe inicjatywy oddziałów terenowych. Tak więc:

- 1) Oddział Wrocławski otoczył opieką prawną wychowanków Domu Dziecka;
- 2) Oddział Łódzki zorganizował gabinet konsultacyjny dla zwaśnionych małżonków pn. „Zgoda”, w którym współpracują psycholog, lekarz seksuolog i prawnik;
- 3) Oddział Katowicki prowadzi specjalne szkolenie dla członkiń komisji kobiet pracujących w zakładach pracy;
- 4) Oddziały Kielecki i Radomski współpracują intensywnie z FJN, TPD i MO w zakresie opieki nad młodzieżą moralnie zaniedbaną i zwalczania przestępczości nieletnich;

5) Oddział Kielecki przeprowadził badania w dwu zakładach pracy nad przestrzeganiem przepisów o ochronie pracy kobiet;

6) Oddział Opolski objął podobnymi badaniami 9 zakładów pracy, zatrudniających w większości kobiety. Badania te były następnie w lutym 1967 r. tematem obrad Plenum Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych w Opolu, które całkowicie zaaprobowало postulaty i wnioski Oddziału. Oddział Opolski przeprowadził również badania w 10 Domach Dziecka nad sytuacją wychowanków pod względem prawnym, socjalno-bytowym, nauczania oraz przygotowania do zawodu i samodzielnego życia. Opracowane materiały zostały przekazane do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Opolu i stanowiły pierwszą tego rodzaju próbę pomocy ze strony organizacji społecznej na terenie opolskim;

7) Oddział Szczeciński włączył się do szeroko rozbudowanej (stanowiącej również specjalny materiał dla celów naukowych) akcji opieki nad tzw. trudną młodzieżą.

Następnie zostały wygłoszone dwa referaty, a mianowicie przez prezesa SW Janinę Polony i adw. Marię Stypułkowską.

Prezes Polony omówiła podstawowe założenia nowej kodyfikacji prawa karnego oraz przedstawiła kodeksowe rozwiązanie zagadnienia przestępstw przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży, zwracając uwagę, że usytuowanie tych przestępstw na 7 miejscu wśród 18 grup uszeregowanych według hierarchii ich ważności wskazuje na znaczenie ochrony wymienionych dóbr w Państwie Ludowym.

Adwokat Stypułkowska zreferowała wnioski ze swego obszernego referatu w sprawie interpretacji przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dotyczących odpowiedzialności majątkowej za długi małżonka, postulując zarazem zapewnienie żonie — w drodze wykładni prawa — ochrony przed odpowiedzialnością z majątku wspólnego za zobowiązania małżonka z tytułu innych — niż zwykle — potrzeb rodziny oraz z tytułu grzywien i kosztów postępowania. Referentka omówiła zagadnienia interpretacyjne wyłaniające się przy stosowaniu art. 31, 44, 45, 52 k.r.o. oraz art. 787 k.p.c., cytując odpowiednie orzecznictwo Sądu Najwyższego i poglądy komentatorów.

Uchwalony przez ogólne zebranie plan pracy Sekcji w następnym 4-letnim okresie sprawozdawczym został ujęty w 17 punktach, uszeregowanych w następujących 6 działach:

- 1) udział w pracach legislacyjnych i w ustalaniu wykładni przepisów prawnych;
- 2) badanie skutków działania przepisów prawnych;
- 3) popularyzacja prawa;
- 4) współpraca z innymi organizacjami społecznymi;
- 5) sprawy organizacyjne;
- 6) praca w ramach Międzynarodowej Federacji Kobiet Zawodów Prawniczych.

Wyniki dotychczasowej działalności Sekcji, jak również ożywiona dyskusja nad sprawozdaniem i planem pracy pozwalają na optymistyczną prognozę co do dalszej aktywności Sekcji.

Swoją szeroką działalność Sekcja Kobiet Prawników mogła rozwinąć dzięki bazie ideowej i organizacyjnej Ligi Kobiet, której szybko stała się potrzebna jako wypróbowany aktyw społeczny. Kobiety adwokaci — zarówno liczebnie, jak i stopniem zaangażowania się w prace Sekcji — dotrzymują kroku pozostałym członkiniom. Współpraca przedstawicielek różnych zawodów prawniczych ułatwia analizę zagadnień prawno-społecznych z różnych pozycji i doświadczeń zawodowych, przynosząc rzeczywistą korzyść społeczną.